

Ocena rozprawy doktorskiej

Pani Klaudii Aleksandry Dąbrowskiej

zatytułowanej

Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

z dnia 2 kwietnia 1997 roku i jej znaczenie prawne

Warszawa 2024, ss. 191

Promotor: prof. dr hab. Janusz Trzeciński

1. Wybór tematu rozprawy:

Przedmiotem rozważań w rozprawie doktorskiej Autorka uczyniła ważny problem badawczy. Odnosi się on do kwestii wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych oraz znaczenia prawnego hierarchizowania norm ustawy zasadniczej. Temat badawczy określony został precyzyjnie, a pole badawcze ustalone zostało dość wąsko. Dało to możliwość dogłębnego przeanalizowania tematyki objętej tytułem pracy.

Tematyka pracy nie doczekała się do tej pory szerszego opracowania. Stąd też wybór tematu należy przyjąć pozytywnie. Tym bardziej, że kwestie praktyczne związane z orzekaniem na podstawie konstytucji są kluczowe dla zapewnienia konstytucyjności ustawodawstwa poruszającego się w obrębie rozmaitych i różnorodnych wartości konstytucyjnych.

Tytuł rozprawy jest jednoznaczny i precyzyjny. Sposób jego sformułowania w kontekście tematyki pracy nie budzi zastrzeżeń.

Podsumowując: Autorka dokonała trafnego wyboru tematyki badań z uwagi na jej znaczenie teoretyczne i praktyczne. Poprawnie sformułowała tytuł pracy.

2. Konstrukcja rozprawy i formalna strona rozważań:

Praca liczy 191 stron. Należy więc do prac o stosunkowo szczupłej objętości. Niemniej jednak należy uznać ją za dostosowaną do przyjętej szczegółowej tematyki pracy. Objętość ta jest wystarczająca na potrzeby całościowej prezentacji badań, uzasadnienia hipotez badawczych oraz wskazania wniosków. Niemniej jednak w pracy znajdują się fragmenty, które powinny zostać w wyższym stopniu powiązane z tematyką pracy (np., hierarchia aktów normatywnych czy normatywne znaczenie wstępu do konstytucji).

Dysertacja podzielona została na pięć merytorycznych rozdziałów o zbliżonej objętości. Rozprawa została opatrzona Wstępem, w którym Autorka prezentuje główne cele badawcze oraz zakres tematyczny poszczególnych rozdziałów. W ostatniej części pracy wyróżniono także Zakończenie. W zakończeniu znalazły się pytania badawcze oraz podsumowujące wywód poszczególnych rozdziałów odpowiedzi na nie. Sugerowałabym jednak przeniesienie pytań badawczych do Wstępu oraz odpowiednią modyfikację Zakończenia. Dobrym zabiegiem byłoby też wyróżnienie w każdym z rozdziałów obok Uwag wprowadzających także uwag podsumowujących.

Podział treści przyjęty w pracy należy ocenić jako prawidłowy. W pracy omówiono w kolejności następujące zagadnienia. Autorka rozpoczyna rozważania od przedstawienia koncepcji wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych. Następnie przechodzi do prezentacji systematyki Konstytucji RP. Trzeci rozdział dotyczy zróżnicowanej procedury zmiany Konstytucji. Czwarty omawia kwestie związane z ograniczeniami praw jednostki w stanach nadzwyczajnych. Ostatni rozdział poświęcony został normom relatywnie niezmiennym w ustawie zasadniczej.

Styl rozważań jest poprawny. Tok rozumowania Autorki prezentowany jest w sposób rzeczowy. Wywód jest precyzyjny pod względem językowym oraz prawniczym. Warsztat edytorski nie budzi większych zastrzeżeń.

Podsumowując: Pod względem konstrukcyjnym, językowym, a także w aspekcie podziału treści pracę oceniam pozytywnie.

3. Baza źródłowa:

Doktorantka wykazała odpowiedni warsztat badawczy zbierając materiały niezbędne do analizy problemu wskazanego w tytule rozprawy doktorskiej. Niemniej jednak należy wskazać, że baza źródłowa nie jest zupełna. Można ją uzupełnić choćby o pozycję autorstwa R. Grabowskiego *Zróźnicowanie trybu zmiany jako kryterium klasyfikacji konstytucji współczesnych państw europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2013. Niemniej jednak Pani Magister przeanalizowała kluczową dla tematu literaturę polską i zagraniczną oraz orzecznictwo TK. Włączenie literatury zagranicznej pozwoliło na uwzględnienie międzynarodowego kontekstu badań oraz wprowadzenie uwag porównawczych. Dobór źródeł nie budzi większych zastrzeżeń.

Podsumowując: Autorka pracy raczej prawidłowo dobrała i wykorzystała literaturę przedmiotu oraz orzecznictwo trybunałowe.

4. Merytoryczna ocena rozprawy:

Rozdział I dotyczy koncepcji wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych. Pani Magister obok rozważań kluczowych dla tematu pracy znaczną część wywodu poświęciła także hierarchii w ramach systemu źródeł prawa oraz samym źródłom prawa. Wydaje się, że ten fragment pracy o podręcznikowym w istocie charakterze jest zbędny. Tego typu rozważania przewijają się we wszystkich rozdziałach. Czyni to znaczny obszar analiz oderwany od tematyki pracy. Należałoby go w istotny sposób powiązać. Co się tyczy kluczowego dla rozdziału punktu 3 w zakresie koncepcji wewnętrznej hierarchii norm Konstytucji RP, to pewnym problemem jest utożsamienie hierarchii z pierwszeństwem. Wydaje się natomiast, że nie są to pojęcia tożsame, a pierwszeństwo przyznaje się między kategoriami równymi sobie. Odpowiadałoby to też bardziej odkrywanej w orzecznictwie TK samej koncepcji ważenia kolidujących wartości i wypełniania ich w najwyższym możliwym stopniu przy uwzględnieniu zasady proporcjonalności w konkretnych sprawach.

Rozdział II poświęcony jest zagadnieniom systematyki konstytucji. Autorka zdaje się przeceniać argument z systematyki wskazując, że konstytucje państw autorytarnych regulują kwestie praw jednostki w dalszych częściach ustaw zasadniczych. Ten ogólny wniosek poparty jest jedynie przykładem konstytucji PRL z 1952 roku. Tymczasem obecnie istnieje przekonanie, że konstytucje państw demokratycznych i niedemokratycznych nie różnią się w zasadzie (R. Uitz). Przykładem może być Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 1993 roku, która w art. 2 wskazuje na wartość człowieka (*Człowiek, jego prawa i wolności są wartością najwyższą. Uznawanie, przestrzeganie i ochrona praw i wolności człowieka i obywatela jest powinnością państwa.*), a status jednostki rozwija w rozdziale II. W rzeczywistości ustrojowej tego państwa prawa jednostki nie mają jednak znaczenia o czym świadczy usunięcie tego państwa z Rady Europy. Sugeruję weryfikację tej tezy podczas przygotowania pracy do druku. Interesujące rozważania w omawianym rozdziale dotyczą natomiast kwestii ustalania pierwszeństwa między zasadą dobra wspólnego i zasadą demokratycznego państwa prawa. W tym zakresie Pani Magister wskazała, że dobro wspólne nie może zostać uznane za ważniejsze od demokratycznego charakteru państwa, a pierwszeństwo wskazanych wartości dotyczy innych postanowień Konstytucji. Co interesujące TK niejednokrotnie posłużył się kategorią dobra wspólnego uznając konstytucyjność ograniczeń praw i wolności człowieka i obywatela, zwłaszcza w wymiarze ekonomicznym. Niemniej jednak, wartością rozdziału, ale również pozostałej części pracy, jest niewątpliwie analiza orzecznictwa TK i NSA. To co jest istotne analiza ta mogłaby służyć jako podstawa kwestionowania tytułowej kategorii. Może to świadczyć o braku konsekwencji w posługiwaniu się kategorią wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych przez TK lub też o jej słabym ukształtowaniu.

W ocenianym rozdziale, jak i w całości pracy, obecne są powtórzenia wypowiedzi. Sugerowałabym ich usunięcie przy przygotowaniu pracy do druku.

Zróznicowanie procedury zmian Konstytucji RP stało się przedmiotem rozważań w rozdziale III. Autorka odnosi się jedynie do kwestii formalnej zmiany konstytucji pozostawiając poza zakresem zainteresowania kwestię jej nieformalnych modyfikacji. Rozważania w zasadzie nie budzą zastrzeżeń poza kwestią możliwości prewencyjnej kontroli konstytucyjności zmiany konstytucji. Kwestia ta nie jest tak oczywista, jak zakłada Doktorantka, a uwagi poczynione w ostatnim podrozdziale pracy nie wydają się wystarczające. Sugerowałabym dokonanie pewnych ustaleń już w rozdziale III, aby uniknąć ewentualnych zarzutów co do arbitralności przyjmowanych poglądów, także w kontekście pomijania kompetencji prezydenta w zakresie weta do ustawy o zmianie konstytucji. Jako zbędne oceniam uwagi co do normatywności

preambuły konstytucji oraz uchwalenia nowej konstytucji. Aby nadać im sens należałoby je w wyższym stopniu powiązać z tematyką rozprawy.

Doktorantka poświęciła rozdział IV przepisom dotyczącym ograniczenia praw i wolności jednostki w stanach nadzwyczajnych ustalając większe znaczenie niektórych norm rozdziału II w stosunku do pozostałych. Istotnym ustaleniem stało się przyjęcie dodatkowej ochrony w zakresie praw i wolności niederogowalnych w stanach nadzwyczajnych. Kwestie te zostały odpowiednio zilustrowane orzecznictwem TK i NSA, co stanowi walor tego rozdziału. Warto byłoby także przyjrzeć się orzecznictwu SN w kontekście ograniczenia praw jednostki w czasie pozakonstytucyjnego stanu epidemii, który również odnosił się do analizowanych kwestii.

Zdecydowanie najlepiej pod względem teoretycznego wywodu wypada rozdział V poświęcony normom relatywnie niezmiennym w Konstytucji RP. Doktorantka zawarła w nim podstawy teoretyczne norm niezmiennych oraz wyodrębniła kategorie Konstytucji RP, które mogą zostać zaliczone do norm, których zmienić nie można. Wskazała także na potencjalną możliwość ustalenia strażnika takich norm w postaci TK. Prawidłowo zaprezentowała kwestię tożsamości konstytucyjnej i twardego jądra konstytucji, która pozwala na ustalenie granic zmiany konstytucji nie zaś tylko granic transferu kompetencji na rzecz UE. Przy czym niezmiennalność kategorii godności człowieka ma bardziej sformalizowane podstawy konstytucyjne niż zasada demokratycznego państwa prawa. Rozważania warto byłoby jednak uzupełnić o kategorię suwerenności Narodu zapowiadaną przez Doktorantkę, ale pominiętą w zasadzie w rozważaniach szczegółowych.

Podsumowując ocenę merytoryczną pracy pragnę podkreślić, że, pomimo zgłoszonych uwag polemicznych, Doktorantka samodzielnie prowadzi wywód, wyciąga i formułuje poprawne naukowo wnioski. Sprawnie dokonuje analizy materiału teoretycznego i dogmatycznego z punktu widzenia nauk prawnych. Zasadniczo prawidłowo posługuje się literaturą źródłową, tekstem normatywnym oraz orzecznictwem sądowym. Wszystko to sprawia, że pracę należy ocenić pozytywnie.

Na podstawie wniosków płynących z pracy chciałabym, aby Doktorantka w ramach publicznej obrony przedstawiła odpowiedzi na następujące pytania:

- (1) czy i ewentualnie jaka jest różnica między pierwszeństwem a hierarchią?
- (2) jak się ma nieformalna zmiana konstytucji do hierarchii wewnętrznej norm tego aktu?

(3) jaki jest kształt normatywny zasady wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych?

5. Konkluzja:

W konkluzji niniejszej recenzji pragnę stwierdzić, że Pani mgr **Klaudia Aleksandra Dąbrowska** podjęła się opracowania ważnego problemu badawczego z zakresu badań konstytucyjnych o wymiarze teoretycznym i praktycznym. Z przyjętego na siebie zadania badawczego wywiązała się prawidłowo. Rozprawa doktorska została przygotowana na podstawie bazy źródłowej, którą Autorka przeanalizowała i wykorzystała dostatecznie. Wyciągnęła przy tym poprawne naukowo wnioski.

Stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska Pani mgr **Klaudii Aleksandry Dąbrowskiej** zatytułowana „*Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku i jej znaczenie prawne*” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Na jej podstawie można również stwierdzić, że Autorka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk prawnych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W ten sposób spełnione zostały ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim.

Wnoszę więc o dopuszczenie Pani mgr **Klaudii Aleksandry Dąbrowskiej** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Szczecin, 17 października 2024 r.

dr hab. Agnieszka Bień-Kacała, prof. US